

Af: Gert Almind, fhv. praktiserende læge og direktør for Novo Nordisk Fonden, og
Susanne Reventlow, professor og leder af Center for Forskning og Uddannelse i Almen Medicin, København - gert@almind.nu

Almenmedicinsk videnskabsteori – for 50 og 25 år siden og i dag

Da almen praksis i midten af 1960'ere indledte rejsen fra praktisk fag til akademisk lægespeciale, var videnskabsteori ikke et begreb, som praktiserende læger relaterede til deres arbejde. Almen praksis havde i over 100 år været et handlingsfag, som i princippet indeholdt den samme fremgangsmåde: patient og

læge mødtes, lægen lyttede, spurgte, iagttog og handlede, tænkte, satte etikette på og handlede. Før selskabet blev stiftet, var der næsten ingen videnskab og slet ingen forskning i teori. I denne artikel vil vi prøve at redegøre for, hvorfor disse begreber kom ind i almen praksis, og hvad de har betydet. Vi har valgt tre nedsalg i tiden: for 50 og 25 år siden og i dag.

Status 1970 – et selskab, et kursus, en flok amatører

De praktiserende læger var ikke teoriløse. En afgørende del af lægearbejdet var og er at anbringe patienternes sygdomsbillede i et diagnosesystem for at kunne behandle. Samtidig med den i studiet indlærte overvejende naturvidenskabelige grundopfattelse, baseret på fysiologi og biokemi, udviklede mange læger en mere praktisk, erfaringsbaseret opfattelse af sygdom og behandling.

Den unge læge var kommet lige fra eksamensbordet til et sommervikariat i Dr. Nielsens landpraksis. Ved principallægens hjemkomst beretter vikaren om fundet af sjældne og mærkelige sygdomme. Dr. Nielsen hører lidt åndsfraværende efter og spørger: 'Skal De være videnskabsmand, doktor?' Efter anden snak falder en bemærkning om, at Nikoline Hermansens forstoppelse er kureret – med rottegift. Der var rotter på det lille hus. Dr. Nielsen bemærker: 'Det kan så godt være, at der alligevel kan blive en nogenlunde praktiserende læge ud af Dem.' (H. Lind: Efter Konsultationstid 1966). Et andet eksempel: Akutte infektionssygdomme udgjorde den største del af arbejdet. Praktiserende læger havde iagttaget, at 'vi ser aldrig børnesygdomme i de perioder, hvor vi vaccinerer mod kopper'. Dengang hævdede intet fra studiet den slags over amnestuesnak. Det er så kommet senere.

Hvad er videnskabsteori?

- Den forskningsgren, som studerer videnskabens metoder, grundlag, forudsætninger og mål.
- Den kan inkludere sociale og ideologiske aspekter, og derved knytte an til videnskabssociologien.

De praktiserende læger var ikke teoriløse. En afgørende del af lægearbejde var og er at anbringe patienternes sygdomsbillede i et diagnosesystem for at kunne behandle.

Der var stort set ingen systematisk viden om arbejdet i almen praksis. Det gjaldt ikke kun effekt af behandling, reelt vidste man ikke, hvad praktiserende læger lavede. Netop i 1966 indså nogle praktiserende læger, at skulle almen praksis opnå anerkendelse i det lægelige hierarki, måtte man til at forske. Det blev til Dansk Selskab for Forskning i Almen Lægepraksis, i 1970 ændret til DSAM. Her startede de første beskrivende projekter, ganske teoriløse, udført af rene amatører, inkl. den ene forfatter.

Behovet for kvalificeret, klinisk forskning var betydeligt inden for alle specialer. I 1970 indledte Lægeforeningen derfor en række kurser i forskningsmetodologi, hvor det første hold overraskende nok blev forbeholdt praktiserende læger. Det indeholdt mest statistik, men også en grundig gennemgang af det klinisk kontrollerede forsøg (RCT), som da stort set var ukendt i Danmark. Endelig var en af underviserne, internmediciner Henrik Wulff, ganske optaget af medicinsk filosofi og vakte tanker om et videnskabeligt grundlag for almen praksis blandt flere af kursisterne.

Status 1995

– klemmt mellem organmedicin og alternativ holisme

Efter 25 år var situationen en ganske anden. Faget var blevet et speciale med sin egen videreuddannelse, og tre universiteter havde længe haft afdelinger for almen medicin med tilknyttede forskningsenheder. Den ambitiøse efteruddannelsesaktivitet Lægedage var etableret. Selskabet var en anerkendt partner i udvikling af undervisning. Der var nordiske forskningskongresser, Scandinavian Journal of Primary Health Care, og selskabet havde en vigtig rolle i internationalt samarbejde. Vi havde præsteret en sygdomsklassifikation, flere disputatser og fået en almenmediciner i Statens Forskningsråd. Der var velkvalificerede ansøgere inden for egne rækker til vore akademiske stil-

Videnskabsteori var også omtalt i jubilæumsskriftet fra 1995, hvor Cert Almind skrev "Almenmedicinsk videnskabsteori".

linger. Samlet et kæmpe skridt. Ikke desto mindre fandt redaktionen af selskabets jubilæumsskrift 1970–1995 det interessant at inkludere en artikel om almenmedicinsk videnskabsteori. Hvorfor nu det?

Almen medicin skulle som andre specialer udbygge mængden af forskningsbaseret behandling. Det forudsatte relevant almenmedicinsk forskning – problemstillinger i praksis og udført på patienter i praksis – og korrekt brug af denne forskning. Strategien havde derfor to mål: flere ressourcer, mennesker og midler til forskning samt motivering af praktiserende læger til at forstå, reflektere over og bruge forskning.

De toneangivende inden for sundhedsvidenskabelig forskning støttede basal naturvidenskabelig forskning, klinisk kontrollerede forsøg og epidemiologi, hvilket var udmærket også for vidensproduktion til almen medicin. Problemet var, at almenmedicineren skulle håndtere denne viden, oftest opdelt i organmedicin på hele mennesker, og at en lang række områder ikke mindst inden for almen

Historisk tilbageblik: Steriliseringssække med nåle, 1950.
Kilde: Steno Museet, Aarhus Universitet.

Før vor tid. Stetoskopet har tilhørt praktiserende læge Niels Marius Svith, som havde praksis i Ribe fra 1914 til sin død i 1970.
Kilde: Steno Museet, Aarhus Universitet.

medicin krævede andre metoder, som det var yderst vanskeligt at få midler til. Emner som sygdom som et samspil mellem person og situation; rådgivning af patienter og sociale dimensioner af sygdom; at leve med forskellige former for medicinsk risiko; patienters fortolkning af testresultater. Det var nødvendigt at finde og kvalitetsudvikle disse metoder og gøre dem konkurrencedygtige og anerkendte i det sundhedsvidenskabelige forskningshierarki.

Derfor havde videnskabsteori tiltrukket sig opmærksomhed. Selskabet havde arrangeret møder med eksperterne talere, som kunne formidle en humanistisk videnskabelig tilgang til sundhed og sygdom, f.eks. filosofen Uffe Juul Jensen og førnævnte Henrik Wulff. På forskningsinstitutionerne blev ansat enkelte med humaniora eller samfundsvidenskabelig tilgang til forskning, og en lille gruppe almenmedicinere fra Norge, Sverige og Danmark etablerede en række nordiske forskningsseminarer om kvalitative

metoder. Paradigmeskifte blev det rigtige ord at sige.

Artiklen i 1995 forsøgte at anskueliggøre for selskabets medlemmer, at videnskabsteori var et nærværende emne i almen praksis, fordi den rette behandling krævede udforskning med forskellige metoder, som praktiserende læger burde have en vis indsigt i og forståelse af for at kunne levere forskningsbaseret behandling og forklare patienterne baggrunden for deres råd om undersøgelse, behandling og forebyggelse. Det lagde samtidig en afstand til de mange såkaldte holistiske tilbud fra alternativ behandling. Oveni voksede patienternes ønsker til indsigt. *Som videnskabeligt forankrede personer med direkte kontakt til patienterne har vi i almen praksis en særlig forpligtelse til at blive klogere på videnskab og videregive noget af det til patienterne. Det kan blive en nødvendig del af et fremtidigt almenmedicinsk image.* Citat fra artiklen "Almenmedicinsk videnskabsteori" fra jubilæumsskriftet 1995.

Status 2020 – videnskabsteori, hver læges øje

I dag, efter yderligere 25 år, står almen medicin meget stærkere. Vores formænd i PLO og DSAM bliver jævnligt bedt om udtalelser om sundhed og sygdomme, om behandlingskvalitet og sundhedsvæsenets funktion og om brug og tolkning af forskning. De almenmedicinske forsknings- og uddannelsesinstitutioner er stabile og udgør væsentlige dele i samfundet. Hvordan står det til med forskningsbevillingerne og med den forskningsbaserede behandling, eller evidensbaseret medicin, som det nu hedder? Er videnskabsteorien stadig et emne i almen praksis?

Et gennembrud for den forskningsmæssige forståelse kom med videreuddannelsesreformen i 00'erne, hvor almen medicin fik sin helt egen udformning af de syv lægeroller, som former specialet. Akademikerrollen blev ligestillet med de øvrige roller. De første kurser i forskningstræning blev afholdt i 2006. Forskningstræningen

Evidensbaseret medicin har været en styrke, men i en periode også en udfordring med sin opstilling af et såkaldt evidenshierarki, hvor nogle metoder rangerede over andre. For et fag som almen medicin, der rummer mange aspekter af lægearbejdet, vil det altid være afgørende at vælge de rette metoder til at besvare forskningsspørgsmålet.

knytter forskning og evidensbaseret praksis sammen i uddannelsen. Uddannelseslærerne lærer via kritisk literaturlæsning og refleksion at oversætte forskningsresultater til brug i den kliniske hverdag og ved at inddrage en patientcentreret tilgang, som inkluderer patienternes præferencer og værdier, at bedrive evidensbaseret almen praksis. Den enkelte uddannelseslærer lærer på denne måde at op søge, vurdere og formidle ny viden inden for det almenmedicinske fag og tilgrænsende specialer. Kursisterne skal gennemføre et projekt, som er relevant for den kliniske hverdag. Mange etablerer efter kurset grupper med formaliseret litteratursøgning og literaturlæsning, ligesom et stigende antal ønsker at fortsætte med et større eller mindre forskningsprojekt. Med almen medicins relativt korte forskningstradition kan det tolkes som, at forskning er ved at være et accepteret og integreret element i almenmedicinsk selvforståelse og karriereplan.

På lægestudiet er der fortsat primært metodeundervisning i epidemiologi og statistik, men et fremtidsmål kunne være at styrke undervisning i videnskabsteori og inkludere humanistiske forskningsmetoder. Flere studerende vælger allerede at udføre mindre kvalitative undersøgelser som del af deres kandidatspeciale.

Kanon kommer til

For at øge interessen for almenmedicinsk forskning og evidensbaseret almen medicin blandt DSAM's og FYAM's

medlemmer blev i 2013 lanceret en kanon. Kampagnens motto var 'Er almen medicin mere end blot sund fornuft? Ja, selvfølgelig!' Selskabets forskningsudvalg udvalgte efter indstilling seks almenmedicinske videnskabelige artikler, som 'alle almenmedicinere burde kende'. Artiklerne kan i form af metode, deltagere, resultater eller budskab betragtes som alment dannende inden for specialet. Evidensbaseret medicin har været en styrke, men i en periode også en udfordring med sin opstilling af et såkaldt evidenshierarki, hvor nogle metoder rangerede over andre. For et fag som almen medicin, der rummer mange aspekter af lægearbejdet, vil det altid være afgørende at vælge de rette metoder til at besvare forskningsspørgsmålet. I dag gennemføres de fleste interventioner i et RCT-design samtidig med følgeforskning for at forstå processer og mekanismer bag de mulige effekter af indsatsen.

Videnskabelig disciplin i egen ret

Antallet af ph.d.-afhandlinger, disputater og videnskabelige artikler, som er publiceret inden for vores fag, er vokset støt. Hvert år publiceres mere end 300 videnskabelige artikler fra de almenmedicinske miljøer, mens der færdiggøres ca. 25-30 ph.d.-projekter. Temaerne dækker forskelligartede problemstillinger, som er relevante og brugbare for faget, men der kommer også mere grundvidenskabelige artikler, f.eks. om den almenmedicinske konsultation. Fagets erhvervede sta-

tus som videnskabelig disciplin i egen ret gør det muligt for almenmedicinske forskere at konkurrere med andre specialer om forskningsmidler. At der bevilges flere forskningsmidler til faget, medvirker til fagets udbygning og stigende erkendelse, også blandt bevillingsgivere, som et stærkt medicinsk speciale. Almen medicin har i dag et betydeligt systematisk vidensgrundlag, men med dets bredde er der fortsat brug for en stor forskningsindsats.

For at løfte større og mere komplicerede forskningsspørgsmål blev temapuljeprojekter under Forskningsfonden igangsat. I dag er 4. temapuljeprojekt ved at blive igangsat i tæt samarbejde mellem de nu fire forskningsenheder, med tilkomsten af Aalborg. Projektet omhandler optimeret behandling i almen praksis – med justering af medicinering som modelområde. Tidligere temaer har været 'Almen praksis som organisation' og 'Mødet mellem patient og praksis med fokus på symptomer'. Det har været nødvendigt at udvikle det forskningsmæssige teoretiske grundlag for at anvende en flerfold af teorier og metoder inden for epidemiologien, men også inden for den humanistiske og samfundsvidenskabelige forskning.

Således er almen medicin blevet mere forskningstungt, og vidensproduktion er blevet et vigtigt led i rekrutteringen af nye kræfter. Videnskabsteorien er fortsat en væsentlig del af almen praksis: den lever og udvikler sig i det praktiserende fag. //